

DRAGO DOLENC – SLAPNIČAR

S HRIBOV V DOLINO
(aktivistovi spomini)

Uvod

Po predhodni aktivnosti pri delu za NOG – se 38-letni Slapničar šele v drugi polovici 1944. leta znajde v tako imenovani organizirani ilegali, v katero ga je sicer že mnogo prej večkrat izvabljal njegov, domala 20 let mlajši brat, kasnejši komisar Perun. (Radovan Dolenc, padel oktobra 1944 na cesti Lokve–Trnovo.)

Slapničar – že nekoliko v letih – prav gotovo ni bil vnet za kakšne brigadne bojne pohode ali podobno. To je iskreno priznal več prvoborcem, (kasneje spomeničarjem), ki so se od časa do časa do zglasili na njegovem domu. Med te znanke je šteti npr. Tineta Kalana – Dolinskega iz Stare Loke, potem Silva Štiblja – Dimača iz Javorij, dalje Rafaela Buha iz Poljan, Dinka Masterla iz Škofje Loke (Stražišča), Jožeta Bilbana – Jaka iz Smlednika, Gašperja Grudna iz Škofje Loke, Jožeta Trpina – Viteza iz Smoleve pri Železnikih itd. ... Le ti so bili namreč nekakšni organizatorji NZ (Narodne zaščite), ki so uvideli potrebo, da bi za takšne terenske enote pridobili tudi ljudi, ki bi bili kolikor toliko sposobni voditi kakšne strokovne, to je administrativne in podobne posle itn. ... Iz takih nagibov so me nekako »mobilizirali« najpreje za delo pri okrajnem načelstvu NZ Selca.

V odredu je bil Slapničar kot puškar dodeljen mitralješki trojki, ki je nekako proti koncu prve polovice decembra 1944 sodelovala pri načrtovanih akcijah v Bitnjah, Žabnici in Sv. Duhu, ki sta jih vodila kapetan Blaž kot komandant Loškega odreda in Krtina kot komandant Gorenjskega vojnega področja. Ob tej priložnosti je bila poleg drugega – uspešna tudi tako imenovana prehranjevalna akcija. Iz tega pohoda smo v smeri Crngrob–Sv. Mohor–Kališe–Češnjica srečno prirajžali do Ojstrega Vrha. Naš bataljon se je nastanil predvsem na Iletovi in Boltarščevi domačiji, kjer je taboril tudi bataljonski štab. ...

Ker smo se ob navedeni akciji s hrano kar dostojno oskrbeli, so odredovski kuharji mogli počivajoče borce ustrezno tudi nahraniti; tudi naši mitralješki trojki so celo v zasedo prinesli topel obrok. Nismo še dokončali »svečanega opravila«, pa našo trojko na Kosovem griču nepričakovano zmoti bataljonski kurir z naročilom, da se mora puškar Slapničar takoj javiti v bataljonskem štabu – kjer sem se nenadejano ponovno srečal s svojim prvotnim »predstojnikom« iz Narodne zaščite – Viljemom Rajkovičem. Po predhodnem razgovoru med vodilnima članoma pokrajinskega načelstva NZ – tovarišema Dimačem in Dolinskim na eni strani ter načelnikom Okrožnega načelstva NZ na drugi, so pristojni organi Škofjeloškega odreda Slapničarja iz odrednega bataljona odpustili in ga ponovno – kot administratorja dodelili

Okrožnemu načelstvu NZ, ki je takrat imelo svoj sedež pri Podpučniku v Martinj Vrh.

Kot že poudarjeno, je bil takrat načelnik okrožne NZ Viljem Rajković, o katerem je vredno podčrtati naslednje: po rodu je bil menda iz Dalmacije, pred odhodom v partizane (1943?) pa je bil zaposlen kot orožnik na žandarmerijski postaji v Žireh. Bil je dobro pismen, redoljuben in je svoje nekdanje »službeno poslanstvo« znal pri NZ vsestransko s pridom porabiti... Skovala sva kar precēj zanimivih »akcijskih« načrtov in nikoli mu ni spodletelo. Vedno se je pred pohodom dobro pripravil in v nobenem primeru ni podcenjeval danih mu priporočil, nasvetov in podobno.

Naš »logor« pod streho Podpučnikove domačije v Martinj Vrh pa smo kmalu morali prepustiti neki drugi partizanski grupi... Neradi – pa vendarle smo si morali poiskati drugo zavetišče. Ugibali smo, kam in kje? Edini izhod smo videli na drugi strani hriba, pri Bohinčevih. To je bila kar precej izpostavljena točka, spet po drugi plati pa je bilo domače kar težko nadlegovati: dva sinova že v partizanih, oče z nekaj mlajšimi otroki pregnan na Bavarsko itd. Preudarno je bilo zatorej ravnati... In kdo od nas bo šel poizvedovat k Bohinčevim? Pa se domala hkrati oglasita načelnik Viljem in naš »stari« Gašper (Gruden): »... *Slapničar, ti pojdi; si poznan in ukrepaj v obojestranskem interesu.*« In – šel sem, na dómu pa našel mater Bohinčevo ter hčeri Johanco in Justino. Debelo so me pogledale, ko so me kot partizana – Slapničarja prvič videle. Prav gotovo bi kdorkoli drugi naletel na težave, kajti nezaupanje je bilo v tistih časih domala vedno umestno. Ker pa smo se že od poprej zelo dobro poznali in je bil njihov sin Janez soborec mojega brata – njihov oče pa z mojim skupaj v izgnanskem taborišču na Bavarskem – je kmalu »beseda meso postala«: že proti večeru smo se z našimi partizanskimi rekviziti udobno naselili pri njih. Priznati pa moram, da jaz osebno s kar precej grenkim priokusom: Kaj pa, če kaj pride? Hajka, izdajstvo ali podobno?... K sreči do tega ni prišlo – zaščitniki Viljem, prvoborec Jaka, naš Gašper in naša kuharica (Danči?) smo v tistih zimskih dneh z vso hvaležnostjo uživali gostoljubje dobre Bohinčeve hiše. Naš »štab« sta nekajkrat službeno obiskala celo vodilna člana »Pokrajinske« – Silvo in Dolinski... Že ob drugem, morda ob tretjem njihovem obisku, nekako okoli Svečnice 1945 – pa so se odgovorni vodje NZ nenapovedano odločili za nekakšen posvet, od katerega je bil zaščitnik Slapničar brez vzroka – sicer pa vljudno – tovariško odstranjen... in ni trajalo dolgo, ko me spet pokličejo »v hišo« s sporočilom, da so me ob tem posvetu soglasno izvolili oziroma imenovali za kandidata KP – seveda z vprašanjem, če se s tem strinjam. Zaupanju se nisem mogel niti upal izogibati, pač pa sem si dovolil povsem umestno pripombo – češ, da se za to še ne čutim dovolj zrelega... Pa me Dolinski in Gašper pričneta »bodriti« – tako je ostalo pri kandidaturi, ki sem jo med drugim pač jemal kot dodatno dolžnost pri nadaljnjem delu...

Narodna zaščita ni bila kakšna bojna enota. Čestokrat pa smo bili celo bolj izpostavljeni sovražnim vpadom kot borci v odredu ali brigadah, kajti prav »čato« in kuharica ponavadi nista bila oborožena; bila bi prava »tarča« kakšnemu sovražnemu ostrostrelcu ipd. Šele Rajković se je nekoč ponorčeval, češ, *tudi administratorja moramo oborožiti*. In res je kaj kmalu iz sosednjega Cerkna prinesel skoraj novo majhno »taljanko« z nekaj naboji – ki pa je, spet k sreči, nikdar nisem imel časti uporabljati... Že po vojni tj. v svobodi,

so mi to puško zamenjali s skoraj novo nemško »mavzerico«, ki sem jo šele leta 1946 oddal.

Obdobje po sprejetju kandidature za člana KP

Nekako proti koncu februarja 1945 oziroma v prvih dneh marca je bil Viljem Rajković razrešen dolžnosti načelnika okrožne NZ, na to mesto pa je bil imenovan Janez Lavtar-Dušan, po rodu iz Zalega Loga.

Ker je bila okrožna NZ v pogledu administracije torej že kar zadovoljivo urejena (o tem sta se vodji pokrajinskega načelstva NZ – tovariša Dimač in Dolinski lahko osebno prepričala), se je vzporedno porajala potreba, da se okrajno NZ, ki je takrat domovala v Zg. Žetini, v administrativnem in organizacijskem pogledu prav tako zadovoljivo usposobi. Po nalogu pristojnih organov je bil administrator kot nekakšen »inštruktor« premeščen k okrajni NZ v Žetino, za Slapničarjem pa je administrativne posle pri okrožnem načelstvu NZ prevzela – to pot tovarišica Judita (iz Škofje Loke, poročena Torkar).

Stari Slapničar je spremembo disciplinirano vzel na znanje in se že naslednjega dne – v spremstvu kurirja javil pri načelniku okrajne NZ – tovarišu Jožetu, ki je bil menda iz Žirov. Tu je kot administratorka že »uradovala« tov. Judita iz Šk. Loke, sedaj poročena Torkar v Železnikih. Vzdušje je bilo takoj docela tovariško in Slapničar kot »inštruktor« z administratorko Judito ni imel nobenih posebnih težav, prav tako pa ne z inštruktažo drugih, že prej dodeljenih zaščitnikov, ki so bili temu načelstvu dodeljeni.

Po liniji Okrajnega načelstva NZ, ki je tedaj domovalo v »poljanski regiji«, je Slapničar načelniku Jožetu predlagal, naj se dejavnost NZ hkrati okrepi še na selški strani s tem, da Slapničar prevzame še dodatne zadolžitve.

Iz prednjega je mogoče povzeti, da je na tem območju že obstajala možnost, da bi pristojni politični organi že lahko sklicali nekakšen zbor vseh legalnih in ilegalnih zaščitnikov... Le-ta se je nekako v prvi polovici meseca marca 1945 dogajal v Robidnici na poljanski strani Blegoša. Zbor je vodil tovariš Tone Peternel – Igor. Slapničarja so določili za zapisnikarja, hkrati spet z nalogo, da zapisnik spiše na pisalnem stroju na sedežu okrajnega načelstva NZ, ki je takrat imelo postojanko pri posestniku Demšarju, po domače na Štulčevi domačiji v Osojniku (pri Farjem Potoku)...

Načelnik Janez Lavtar – Dušan je bil s spisanim zapisnikom vsekakor zadovoljen ter ga je par dni nato pokazal tovarišu Janezu Trojarju – Zaglobi. On pa tega dela zaradi prevelike vsebinske vestnosti ni kdovekako »obrajtal«, češ, kdo bo verjel, da smo to mi pisali. Kasneje mi je načelnik Lavtar povedal, da so zapisnik nato »po svoje« popravili in pripravili, kar pa me nikakor ni užalostilo, ko vendar vem, »da imajo vsake oči svojega malarja!«

Ko je Slapničar tako ali drugače posamezne dolžnosti nekako izpolnil, se je ponovno podal »na teren«, da se je sestajal z zaščitniki, ki so bili predhodno vključeni v delo pri NZ... Ob tolikih »samcatih« pohodih, ob lepem in slabem vremenu, večkrat lačen kot sit, Slapničar pri ljudeh ni moledoval za kakršnekoli usluge. Če so ga znanci domačini kdaj povabili na požirek pijače, mu ponudili grizljaj hrane in podobno, je s hvaležnostjo dobrote sprejel ali pa jih tudi enako hvaležno odklonil, posebno tam, koder

so bile potrebe domá znatno očitnejše. K sreči je bil delokrog njegovih opravil največkrat v bližini njegovega domovanja, od koder mu je žena po zvezah lahko poslala kakšen zalogaj.

Človeku, kolikor toliko že doraslemu in izkušenemu ni težko, če se ob toliko drugih tudi sam sámcat znajde v enakem položaju. Šele, če zaideš v kakšen vrtinec, ko se je v njem znašla še vsa druga njegova okolica, pa se poraja še dodatna čuječnost, s tem, da ne pozabiš na sočloveka, na soljudi, ki v težavah čestokrat enostavno odpovedo!

Da ta svoja razglabljanja utemeljim, moram nujno nekaj povedati o velikonočnem času – začeni z 21. marcem pa tja nekako do 6. aprila 1945 – ko se je na našem ozemlju odvijala velika spomladanska ofenziva združenih in s tem izredno napadalnih sovražnikovih hord kot je o tem in sicer še kar verodostojno zapisal Tone Lotrič v svoji knjigi »Škofjeloški odred« ...

In kaj vse je v tistem direndaju doživljal in doživel tudi Slapničar sam p o r o č a :

Ob opravljanju službe na začasno že osvobojenih terenih predvsem v gornjem delu Selške doline, sem se srečeval z ljudmi zelo različnih misli in pogledov na naš takratni živ-žav. Naletel sem na dosledne pesimiste – češ, kaj bo iz vsega tega – prevelike optimiste pa je bilo treba opozarjati k še večji budnosti ...

Torej kot nekakšen »obveščevalec NZ« pa sem na poti med Janom in Pučem (Martinj Vrh) slučajno naletel na člana našega pokrajinskega načelstva NZ – Dimača in Dolinskega ... Zanimala jih je moja »turneja« – in po »raportu«, ki sta ga z zadovoljstvom vzela na znanje, se je med nami razvila še dodatna – vendar neuradna – politično-vojaška debata. Med drugim me Dimač, ki je bil v govoru bolj hiter kot Dolinski, nekako bolj »zvito« povpraša, kako jaz ocenjujem trenutni svetovni položaj. Že pred tem smo namreč nekajkrat o tem kar obširno in dokaj možato razpravljali. Opogumim se s pripombo, da vsekakor zaupam v zmago zaveznikov, čeravno se mi sicer zdi zveza med idejno zelo različnimi zavezniki dokaj problematična. Ker pa »v sili hudič še muhe žre«, so se povezali (komunisti – kapitalisti) pač z namenom, da z združenimi močmi s sveta izrinejo pohlepni naci-fašizem, to je tretji rogel iz vil svetovne politične »sv. Trojice«. Sogovornika sta se tudi tej moji misli najprej zgolj nasmehnila, pa ji slednjič vendarle pritrdila. Ko smo se dotaknili še zavezniške invazije v Italiji, pa sem končno pristavil: »*Ranjena zver je najbolj nevarna; bojim se, da bomo z njo imeli še precej opraviti, predno bo dokončno pobita!*« Tudi s tem sta moja sogovornika soglašala. Po srečanju smo jo spet ucvrli vsak na svojo stran ...

Ko sem 20. 3. 1945 opravil še zadnji obisk pri zaščitnikih pod šifro 120-A in B ter 128-A, sem se naslednjega dne, to je 21. 3. 1945 odpravil na okrožno načelstvo NZ (v Osojnik!), da se od tam z morebitnimi naročili in podobnim nato povrnem k svoji enoti v Žetino ...

Na poti proti Tajnetovi žagi (»Globeli«) se srečava z obveščevalcem – domačinom Jožetom Šmidom – Ferdotovim iz Železnikov, ki je ob srečanju komajda še izustil: »*Brž, brž, hajka bo!*« Pospešila sva korak, vsak na svojo stran – in že sem na poti blizu Šturmove žage (Potok), kjer zavije steza proti Osojniku, srečeval hiteče, sicer pa neznane partizanske tovariše. S tem je bila vest Ferdotovega Jože v celoti potrjena, prav tako pa smo se ob tem že kar preveč očitno bližali realizaciji domnev, nedavno izraženih tovarišema iz pokrajinske NZ ...

Ko sem prišel na naš »center«, to je na okrožno načelstvo NZ, ki je bivakiralo na Štulčevi domačiji v Osojniku, sem se seveda disciplinirano javil načelniku Dušanu (Tajnetovemu Janezu), ki mi je bolj zadržano izdaval, da *»bomo najbrže morali »hajkati«, jaz pa sem povdaril, da moram zaradi tega takoj k našim v Žetino. Načelnik Janez, s katerim sva se že od preje dobro poznala, je takoj kar energično pripomnil, da »se na hajkanje že pripravljamo«, ter mi odločno odsvetoval odhod preko Črnega kala (Blegoš) v Žetino – ker se pač ne ve, ali se sovražnik morda že ne približuje temu izpostavljenemu sedlu. Uvidel sem Janezov pomemben poudarek ter se ob tem z njegovo vednostjo pridružil njegovi enoti, kjer se je že nahajal tudi naš zaščitnik Cene Šuštar...*

V pripravah za hajkanje sem se dal na razpolago načelniku Dušanu. Mojo pripravljenost je spoštoval, kajti v polni meri se je zavedal resnega položaja. In bolj ko se je dan nagibal proti večeru, bolj se je stopnjevala tudi živčnost... V dnevni sobi (»hiši«) dobrotljive Štulčeve domačije v Osojniku se je z nervozo zbiral štab okrožnega načelstva NZ, posebno še po telefonskem razgovoru med načelnikom Dušanom in komandantom Gorenjskega vojnega področja tovarišem Krtino, ki je ukazoval, da se mora NZ v hajki pridružiti GVP, enako pa tudi vse preostale enote tako imenovanega Korduna, nastanjene v neposredni bližini (pri Žagarju in drugih)... Ko je načelnik Janez na Krtinovo povelje hitel proti Žagarju, sem jo ubral za njim in ga dohitel nekako pod sosednjo Koblarjevo (Alešovo) hišo. Rekel sem mu: *»Janez! Ti si komandant NZ, kot je Krtina komandat GVP. Oba imata svoje pravice in svoje dolžnosti! Ti prevzemi skrb za svoje ljudi, Krtina pa spet za svoje!«* Janez se je spočetka kar obotavljal, da bi nasprotoval Krtinovemu ukazovanju. Ker pa sem svoj predlog dodatno utemeljeval do tolikšne mere, da ga je Janez (Dušan) skorajda moral sprejeti, smo slednjič res ubrali vsak svojo pot: GVP s Krtino na čelu je prek Davče marširalo proti Poreznu, naša NZ s članstvom Korduna pa je prvo noč taborila v neposredni bližini Muštrove in Dobretove kmetije.

Noč je bila jasna, kar precej hladna, vendar pa smo v mrazu nemoteno pričakali naslednje jutro... Povsem samoiniciativno sem pregledoval ta naš »bivalni teren« in ugotovil, da je ta točka preveč izpostavljena. Zato sem nujno predlagal, da se z nastopom naslednje noči umaknemo bolj v notranjost gozda, proti »Kramarjevi grapi«. Načelnik Dušan, prijazen in k sreči še preudaren možakar, je tudi to pot s predlogom soglašal. Kljub temu, da je bila ta lokacija mnogo ugodnejša, kot je bila ona prva, pa se mi je vendarle zdelo potrebno, da bi poskušali ugotoviti in izvohati, ali imamo sovražnika morda kje v naši bližini, kajti poznal sem stezo, ki je od Mrzenkarja vodila v smeri Dobreta, prek nižje ležečega Muštrovega kopišča proti Osojniku in dalje proti Potoku, po grapi navzdol proti Tajnetovi žagi, od koder en krak poti vodi proti cesti na Zali Log ali v Železnike, drugi krak pa drži proti Hrvatu v Davči in dalje...

Ko sem se v tej miselni naglici ubadal še z nič dobrega obetajočim položajem, sem z vsem tem početjem spet gnjavil načelnika Dušana, ki sem mu hkrati predlagal, naj mi dodeli nekaj mož, da bi se »v strelcih« skušali približati opisani stezi, ki nas je obkrožala. Rečeno – storjeno! Na zlom krhke veje je nad nami prežeči sovražnik postal pozoren: že je zletela v zrak svarilna raketa, rafal iz brzostrelke ali mitraljeza pa je upravičeval našo domnevo in s tem povečal tudi našo pozornost. Skrajno previdno se je naša

»izvidnica« vrnila »v bazo«, žal z resnim in žugajočim občutkom, da imamo sovražnika v svoji neposredni bližini... Z ničkaj ohrabrujočimi spoznanji smo preostali nočni čas prebili v največji tišini in v pričakovanju, kaj nam bo prineslo jutro.

Zares smo ga pričakali ob dobesedno čudežnem doživetju. Po stezi iznad Dobretove domačije se je v jutru, 23. marca 1945, mimo našega »logorja« že spuščala proti »Muštrovi grapi« dolga sovražnikova kolona s svojim spremeljalcem – psom ovčjakom, ki je že pričel ovohavati naše prve tovariše, ki so, skriti pod odeje, ležali kot ubiti. Uganka, da pes nikakor ni reagiral, bo vsekakor za vedno ostala nerazvozdana in bo vsaj za moje pojme docela čudežna. Vse to doživetje sem spremljal iz neposredne bližine, čuječ za mogočnim bukovim parobkom ob misli: biti ali ne biti...

Ko se je najhujše, kar bi se torej moglo z nami zgoditi, od nas odvalilo kot neznosno občutje in breme, smo že lahko, sicer še vedno pritajeno, opazovali (v razdalji kakih 300 m), kako se sovražnik bliža prvi Žagarjevi domačiji v Osojniku. Zagorelo je! Slišali smo vpitje in mukanje živine, le malo kasneje pa so ognjeni zublji zajeli in uničevali še pri Koblarju in pri Štulčevih, kjer so s starši domovali številni nedolžni, še ne dorasli otroci – torej žrtve izdajstva in krvoločnih sovražnih band, ki so se pomikale dalje proti Potoku in še dalje preko širne Davče proti Poreznu (koncem marca 1945), kjer je 135 borcev bodisi iz Kosovelove brigade, Gorenjskega vojnega področja in drugih enot IX. korpusa daroval svoja življenja dobesedno na pragu svobode...

Ob vseh teh mučnih zaznavanjih in poročilih ter kljub temu, da se je naša grupa s člani okrožne NZ in Korduna ob sicer doslej kar problematičnih potezah in podvigih zaenkrat še kar srečno izvlekla iz vseh naštetih grozot, pa je vendarle še nadalje obstajala negotovost, kajti vsa naša prvotna obveščevalna vnema in dejavnost je bila še vedno kar močno prizadeta... V sli po samoohranitvi in skrbi za približno 35 tovarišev sem načelniku, tov. Dušanu še nadalje priporočal, naj zaradi naše bojne nesposobnosti, zaradi izpada obveščevalne službe in oskrbe prehrane za borce ter zaradi možnosti še nadaljnjih sovražnih vpadov začasno odredi, da se borci v manjših skupinah razkropijo po terenih, ki so jim v vsakem oziru dobro znani. In šele, ko bodo pljuski vojne vihre že zaznavno pojenjavali, pa se ponovno zberemo v korak k svobodi, ki je že močno zaznavna...

Načelnik NZ tov. Dušan je predlogu o razhajkanju naše 35-članske »združene enote« po poprejšnjem soglasju pritrldil. Kot prva, po letih najstarejša sva naš »logor v Kramarjevi grapi« zapustila midva s Cenetom Šuštarjem na cvetno nedeljo 25. marca 1945, v času, ko so padale žrtve na Poreznu. Premišljeno in preudarno sva preko Vancovca, Plešenic in Lipovca ob poznih popoldanskih urah šele v sredo, 28. marca 1945 po srečno opravljeni »gošariji« prispela v hrib »pod lazom« nad Trnjem v Železnikih. Čakala sva, da se je popolnoma znočilo, nato previdno sestopala in se mimo treh sovražnikovih zased (tako sva pozneje lahko ugotovila) končno pritiho-tapila v docela varno zavetje »plnadarskega podvodnega bunkerja«... Velika noč – takrat je bila 1. aprila – je bila že »najina«! V bunkerju sva si nato privoščila še teden dni odmora. Na belo nedeljo, 7. aprila, pa so naju domači obvestili, da so Železniki spet »prosti«. Tovariš Cene je ostal pri svoji družini, jaz pa sem jo »za krajem« ucvrl na svoj dom na Jesenovcu, kjer sta me že pričakovala žena in triletna hčerka. Snidenje je bilo vsekakor prisrčno,

vendar z neko prikrito bojznijo, kaj pa če še pridejo. Res so se sredi aprila 1945 še enkrat pritepli v dolino. V večjih in manjših kolonah so tod okoli prekrizirali vse grape in griče in s tem prizadejali nove občutne žrtve (Tako na strani 254 svoje knjige »Škofjeloški odred« poroča tudi Tone Lotrič).

Zares so bile predrzne in nesramne predvsem patrolje domobrancev, vse kot bi slutili, da jim bo kaj kmalu zaklenkal mrtvaški navček... Vendar nas je hkrati bodrila zavest, da se odredovci spet zbirajo! In če smo za nekaj dni spet morali v varnejše zatišje gozda, nas to ni več motilo, kajti vedeli smo, da to ne bo več dolgo trajalo...

Ko se dandanašnji, torej po 35-tih letih*, v mislih ubadam s tistimi časi, pa med drugim še danes ne morem doumeti, kako se je moglo zgoditi, da so na primer iz izgnanskega taborišča v Goričanah prav v času zadnje sovražnikove hajke izpustili vse priprte jetnike, med katerimi je bila tudi moja 61-letna mati. Prav v času sovražnikovega divjanja se je namreč docela nemoteno lahko vračala proti domu, ki ga je dobila zaklenjenega, kajti iz strahu pred domobranci se je žena s hčerko zatekla k pol km oddaljenemu sosedu, kjer jih je mati izgnanka nepričakovano presenetila s sporočilom da se sovražnik že odpravlja po dolini v smeri proti Škofji Loki. To je primer, ki zgovorno priča, da so bile sovražne sile takrat že v popolnem razsulu. Še bolj pa smo bili, seveda hkrati radostno, presenečeni, ko smo nekaj dni kasneje, po dolgih 28-tih mesecih izgnanstva na Bavarskem, lahko spet objeli našega 65-letnega očeta, ki prav tako na vsej dolgi poti v domovino razen duhamornih prevoznih problemov ni doživljal nobenih drugih nevšečnosti, represalij ali podobnega. Njegov prvi odgovor na toliko in toliko naših vprašanj je bil samó: »Prestali smo!«

Maja 1945: Na pragu svobode

Na strani 257 svojega »Škofjeloškega odreda« pisec Tone Lotrič pripominja, da so se po zadnji aprilski hajki dotlej nekako razkropljene partizanske enote ponovno pričele zbirati. Znatna sovražnikova premoč torej ni mogla uničiti naše vojske. 25. aprila 1945 je bil reorganizirani Škofjeloški odred že zbran na Cerkljanskem, naslednjega dne, 26. aprila, pa je bil na povelje štaba IX. korpusa premaknjen še globlje na Primorsko. Prvi maj 1945 je odred že praznoval v osvobojeni Gorici... Toliko torej o »odredovcih«...

Kako so se zgrinjale druge enote, prvotno nastanjene po hribih v Selški dolini? Komanda mesta Škofja Loka je npr. za nekaj dni dobila zatočišče v moji hiši na Jesenovcu... Okrožni odbor OF Škofja Loka z Nikom Bizantom na čelu, se je začasno nastanil »na kaplaniji« v Železnikih... Komanda Gorenjskega vojnega področja se je že pomikala proti Škofji Loki in dalje proti Kranju... Vodilni funkcionarji okrožnega načelstva Narodne zaščite pa so se začasno nastanili na Zalem Logu, kjer je domoval načelnik Dušan, kateremu so se pridružili še prvoborec Jože Bilban – Jaka, prejšnji načelnik okrožne NZ Viljem Rajković, Gašper Gruden in še nekateri... Prej navedeni tovariši so vedeli, da sem doma »na okrevanju«. Med marčevsko hajko sem bil namreč zelo slabo oblečen, ker sem vso svojo »garderobo« z nahrbtnikom vred, imel deponirano v Žetini. Zato sem se kar dobro »nahladil« in prve

* Spomini so bili napisani leta 1981 (op. uredništva).

dni svobode porabil za zdravljenje v domačem »zdravilišču«...

Ker je bil dosedanji načelnik prav v prvih dneh svobode dodeljen v neko drugo enoto, je njegovo funkcijo ponovno prevzel tovariš Viljem Rajković. Prišel je k meni na dom in mi naročil, naj kar semkaj povabim naše stare zaščitnike, da se pogovorimo o prihodnjem delu... Odzvali so se: Cene Šuštar, Janko Šmid, Jože Šmid – Furtov, Janez Trojar in naš starešina Gašper Gruden. Navzoč je bil seveda tudi načelnik Viljem Rajković, razgovor pa je privedel do naslednjih zaključkov:

a) najprej je treba organizirati postajo NZ (bodoče milice) v Železnikih. Za načelnika smo določili Ceneta Šuštarja, za njegovega namestnika Janka Šmida, za administratorja Toneta Fajglja, Janeza Trojarja pa za zaščitnika brez funkcije; enako tudi Jožeta Šmida – Furtovega... Tovariš Rajković me je zadalžil, da tov. Antona Fajglja uvedem v administrativne posle, on sam pa bo poskrbel, da se nam dodelijo pisarniški prostori v prvem nadstropju Gasilskega doma.

b) Tovariša Gašperja Grudna se po predlogu tovariša Tineta Kalana – Dolinskega določi, da sam skuša organizirati bodočo postajo NZ za Škofjo Loko. Kmalu mu je uspelo pridobiti nekaj znancev iz spodnjega dela Selške doline in iz Loškega območja. Gašper je izrazil željo, da mu pri organizacijsko-upravnem poslovanju pomaga že rutinirani Slapničar. Ker pa njegovemu zahtevku ni bilo mogoče takoj ustreči, se je najprej odločil zbrati okoli sebe ustrezni kader zaščitnikov, ki so si iz nekakšnih varnostnih razlogov omislili sedež postojanke tam nekje okoli Križne gore... Mračne tolpe so kmalu nato Gašperjevo grupo izsledile in likvidirale. Zvedeli smo zgolj to, da je bilo vmes početje nepoznanega izdajalca.

c) po nadaljni zamisli tovarišev Štiblja in Dolinskega, vodilnih članov pokrajinskega načelstva NZ, je bil Viljem Rajković določen, da po umiritvi na terenu – v Škofji Loki osnujejo nekakšno centralno postajo NZ (poznejše milice), ki bi vključevala vse postaje NZ iz področja ustanovljenega škofje-loškega okraja, ki mu je načeloval tovariš Janez Trojar – Zagloba. Rajkoviću je ob sodelovanju Dolinskega in Dimača to kmalu uspelo. Vendar pa takoj ni mogel mobilizirati ustreznih kadrov, ki bi mu v organizacijskem pogledu lahko izdatneje priskočili na pomoč. Zato me je vedno znova skušal pridobiti. Prepričevala sta me tudi Silvo in Tine, dasiravno sem obema odkritosrčno povedal in priznal, da za to službo ne čutim potrebnega zanimanja. Prišlo je celo tako daleč, da sem za posredovanje moral uporabiti pomoč predsednika okraja tovariša Zaglobo, ki je zadevo končno razrešil tako, da me je nekako sredi maja 1945 dodelil kot nekakšnega pomočnika upravniku pošte v Škofji Loki – tovarišu Maksu Pivku, kar je mogoče razbrati iz vsebine njegovega pisma z dne 26. 5. 1945.

15. maj 1945

Tako kot prej pri Narodni zaščiti, tudi pri organiziranju pošt v Selški dolini nisem srečal nobenih nerešljivih problemov...

V Selcih na primer mi je takoj uspelo pridobiti (nekako mobilizirati) nekoliko že od prej vpeljana nekdanjo poštno uslužbenko Marijo Primožič, po rodu iz Železnikov.

V Železnikih je posle prevzela prav tako že rutinirana nekdanja poštna uslužbenka Brigita Demšar, doma iz Martinj Vrha.

Enako ni bilo težav z nastavitvijo tovarišice Julke Pintar pri pošti Sorica.

Kot nekakšno »pomožno pošto« sva z Janezom Kristanom organizirala poštno službo še na Zalem Logu, kjer mi je hkrati uspelo pridobiti še avto-prevoznika Matevža Florjančiča. S svojim avtomobilom je prevažal ne samo poštno pošiljke, temveč tudi potnike, saj takrat na kakšne avtobuse nikakor še nismo mogli misliti.

V zvezi s to zaposlitvijo sem si že ob samem začetku načrtal nekakšen »delovodnik«, ki sem ga sproti in skrbno vodil predvsem kot dokazilo svoje opravilne sposobnosti... Ko je kasneje na pošti Železniki prevzel upravniške posle tov. Polde Kranjc, sem mu na njegovo izrecno željo izročil že kar dostojen »arhiv«, še danes pa hranim tudi poštni žig (štampljko).

Ker moj stvarni delavnik v poštini službi zares ni bil in tudi ni mogel biti v celoti izkoriščen, smo se predvsem z Jankom Koflerjem, Jankom Šmidom-Froncovim, Cenetom Šuštarjem in Tonetom Fajgljem pričeli ukvarjati z vprašanjem in mislijo, kako bi se v domačem kraju kakorkoli spet obnovilo gospodarsko, društveno in podobne dejavnosti. V tistih prvih povojnih časih je v kraju sicer že obstajal in za silo deloval krajevni urad... Obstajala in tudi delovala je že krajevna »(trška«) organizacija OF. Videli pa smo pri tem delu predvsem mlade, precej neizkušene ljudi, ki se po naših pojmovanjih še niso mogli ustrezno uveljaviti. Skušali smo jim pomagati, da bi se z združenimi močmi čimprej lotili kakšen primerne akcije. In res, že 4. junija 1945 smo se sešli v »Pripravljalnem odboru za obnovo Železnikov«, pač z namenom, da bi bil OO OF kot naš pristojni in nadrejeni oblastni organ čimprej seznanjen s tukajšnjo krajevno dejavnostjo, z našimi mislimi, potrebami, željami, itd... Takratne razmere v Železnikih so bile do neke mere zares kar precej problematične: ruševine, večina krajanov brez vsakršnih osnovnih pomagal za golo preživetje itn. Obstojala je torej le želja, da bi se stanje kakorkoli in čimprej uredilo in ustrezno normaliziralo. Potrebne so bile torej iniciative v vseh smereh, da bi se kolesje v zamrznjenem stroju odtajalo in spet zavrtelo...

S »prvim nastopom Železenkarjev« (4. junija 1945) smo predvsem želeli opozoriti na odrešilno pot. Žal smo ob tej priložnosti lahko udarjali samó po eni plati zvona, v tem, ko nam je bila druga vendarle še preveč oddaljena – (oblastna!).

Ko sem v tistih časih kot nekakšen »poštni sel« prostovoljno, brez kakšne tako imenovane »uradne zadolžitve« imel opraviti z raznimi drugimi problemi, sem končno uvidel potrebo, da nekoliko več pozornosti posvetim še lastnemu domu. V skladu z obstoječimi predpisi o »demobilizaciji« sem v začetku septembra 1945 predsednika Okraja, tov. Zaglobo zato zaprosil, naj me z izdajo ustreznega dokumenta dokončno razreši vseh mojih dosedanjih »uradnih dolžnosti«. Zagloba se je sicer nekoliko obotavljal, češ, da »nam sposobnih ljudi primanjkuje«, vendar sem pri sklepu vztrajal. Kmalu pozneje pa sem že zvedel, da sem zaradi »nediscipliniranosti« dobil »črno piko«... Tudi to me ni motilo, kajti kot dosedanji »aktivist« sem se ravnal po reku: »Ne samo kar móra, kar móre, to mož je storiti dolžan!«

Prijetno – kljub vsemu – sem torej spet zaživel v domačem okolju. Počutil sem se srečnega, ko je bila v bližajočih se – sicer turobnih jesenskih dneh – pri topli peči zbrana vsaj glavnina sicer razkropljene naše družine... Le pokojnega brata Ača, ubitega nekdanjega komisarja Peruna sta starša

nenehno omenjala in me rotila, naj ga prepeljem iz Otlice. Ker pa je njegovo truplo na tamkajšnjem pokopališču ležalo komaj dobrega pol leta na tako zgodnji prekop ni bilo misliti in smo zato opravilo sporazumno za leto dni odložili ...